

Blízká setkání třetího druhu

Byl jsem redakcí *Sociologického časopisu / Czech Sociological Review* požádán, zda bych se jako stávající předseda České sociologické společnosti vyjádřil k příspěvku „Blízká setkání“, který reaguje na nedávno proběhlou výroční konferenci ČSS. Připomínky k samotné konferenci přenechám místopředsedovi ČSS a vedoucímu katedry sociologie FF UK Jiřímu Vinopalovi, který byl hlavním organizátorem a motorem konference. Nicméně bych rád využil této příležitosti, abych mu a celému týmu, který konferenci připravil, poděkoval za vynikající a v některých momentech inovativní výkon.

Text „Blízká setkání“ tvrdí, že „tato událost obnažila řadu sporných a problematických bodů, které se dotýkají jak konference samotné, tak pořádající organizace – České sociologické společnosti – a koneckonců i české sociologie jako celku“. Pokud jsem text dobře četl, tato „řada sporných a problematických bodů“ ve vztahu k ČSS fakticky znamená dvě věci: a) uzavřenost a b) netransparentnost.

Naprosto s autory textu souhlasím, že smyslem národní asociace je usilovat o co nejširší propojování jedinců, skupin, týmů a institucí, jež se sociologií zabývají nebo se o ni nějakým způsobem zajímají (text hovoří o „usilování o co nejširší zapojení sociologické obce“, není však jasné, kdo se má zapojovat do čeho; to však ponechme stranou). Také proto první věta z platných stanov ČSS zní: „Česká sociologická společnost (dále jen ČSS) je nezávislým odborným spolkem sociologů a zájemců o bádání v oboru sociologie.“ ČSS zde deklaruje otevřenost nejen vůči těm, kteří se sociologií živí, ale i vůči těm, kteří se o sociologii „jen“ zajímají. Proto nemůže být řeč o nějakém „uzavřeném cechovním spolku“. ČSS není ani cechovní spolek, ani profesní organizace. Proto také funguje na principu dobrovolnosti, což má na druhou stranu dopad v jisté nefunkčnosti.

Musím jasně deklarovat (a dělám to při různých příležitostech opakovaně), že stávající vedení ČSS (které je mimochodem voleno členy ČSS) systematicky usiluje o propojování české sociologické obce. Mohl bych toto úsilí popisovat z různých stran, raději však budu citovat oficiální dokument, kterým je „Zpráva o činnosti ČSS v letech 2015–2016“, kterou jsem přednesl těsně před zahájením výroční konference na Valném shromáždění ČSS:

Hlavní výbor ve své činnosti kladl velký význam na to, aby ČSS sloužila jako prostředí a jako nástroj přibližování se a případné spolupráce ČSS a jednotlivých sociologických pracovišť. Jedním ze způsobů, které by mohly směřovat k naplnění tohoto cíle, jsou společná setkání hlavního výboru a zástupců sociologických pracovišť, resp. takových akademických pracovišť, pro něž je sociologie prioritním oborem [k takovému setkávání v poslední době již došlo, a je mu vyhrazeno květnové jednání výboru ČSS]

Dále:

Druhým způsobem, kterým chce hlavní výbor napomoci lepší komunikaci a přehlednosti, je nové využití institutu kolektivního členství, které je zaneseno v našich stanovách. S radostí mohu konstatovat, že v současné době má ČSS následující kolektivní členy: Katedru sociologie, andragogiky a kulturní antropologie Univerzity Palackého v Olomouci, Katedru sociologie Západočeské univerzity v Plzni, Katedru sociologie Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně, Katedru sociologie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, Institut sociologických studií Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze, Katedru sociologie Univerzity Hradec Králové, Katedru sociologie Filozofické fakulty Ostravské univerzity a Sociologický ústav AV ČR. Kolektivní členové získávají drobné výhody a jejich zástupci jsou zváni na jednání hlavního výboru.

Dále zpráva obsahuje informace o setkávání odborných sekcí, studentských soutěžích a také o významu pravidelných česko-slovenských sociologických dnů, které slouží k přibližování a propojování českých a slovenských sociologů a socioložek. Na tomto místě rád připomenu existenci *Sociologického bulletinu*, který také chápeme jako jeden z nástrojů „propojování“ české sociologické obce.

V souvislosti s „uzavřeností“ ČSS text zmiňuje jediný konkrétní příklad, a to že „každá žádost o členství (s doporučením stávajícího člena) totiž musí být schválena hlavním výborem“. To je pravda. Oproti dřívější praxi, kdy byly potřeba dva doporučující podpisy, se praxe mírně zmírnila (navíc se výbor dohodl, že pokud dojde žádost, která nebude mít toto „doporučení“, na místě může žádost doporučit někdo z výboru). Je jisté, že se tato praxe může změnit; to není nic zásadního. Na druhé straně se domnívám, že tento prvek nepředstavuje hlavní bariéru pro snahu aktivně se zapojit do činnosti ČSS. Za daleko významnější považuji to, co členství v ČSS nabízí. Zde bych já osobně hledal možnosti, aby se členství v ČSS stalo atraktivní a prestižní.

Druhou výtkou vůči ČSS je její „netransparentnost“. Text zmiňuje nefunkčnost webových stránek ČSS v důsledku jejich zavirování. Zde se musím znovu odvolat na zprávu o činnosti ČSS za poslední dva roky, kde jsme se za tuto nedostatečnost omluvili. Za to, že se nám nedařilo tento problém rychle odstranit a rozjet fungující a dobré webové stránky, беру osobní zodpovědnost jako předseda ČSS. Musím však zopakovat, že výbor i celá ČSS funguje na základě dobrovolnosti, což často nevede k rychlému řešení problémů. Navíc se výboru jeví stávající doména <http://www.ceskasociologicka.org/> natolik atraktivní, že jsme nechtěli tento problém řešit odchodem k jinému poskytovateli. Nicméně jsme díky aktivitě Jiřího Vinopala a Evy Kyselé (z katedry sociologie FF UK) uvedli ČSS na Facebook (<https://www.facebook.com/sociologicka/>). Rádi zde přijmeme jakoukoliv pomoc a určitě přivítáme aktivní jedince, kteří se budou této oblasti činnosti ČSS věnovat.

Co mě na textu „Blízká setkání“ mrzí nejvíce, je nenaplněné očekávání odha-

lení sporných a problematických bodů české sociologie, resp. české sociologické obce. Text v této souvislosti otevírá pouze téma komerční sociologie, resp. místa komerčních sociologických agentur v současné praxi české sociologie (přesnější by bylo asi říci „v současné praxi pražské sociologie“). Musím jasně říci, že jsem proti jakémukoliv ztotožňování sociologie s popisnými sběry dat z oblasti veřejného mínění, voličských preferencí, spotřebního chování apod. Totéž se týká zaměňování sociologie s dotazníky a nejrůznějšími anketami. Nicméně jsem překvapen přehlíživou nadřazeností, averzí a nedostatkem vzájemného respektu mezi komerční sociologií a sociologií akademickou. Týká se to obou stran – akademici nepovažují komerční sociologii za dostatečně „hlubokou“, teoreticky zakotvenou a za přínos pro rozvoj sociologie jako vědy; lidé z agentur kritizují akademiky za jejich uzavřenost, nepochopení reálného života a naprosto zbytečnou „složitost“ a „nesrozumitelnost“. Přitom je to naprosto absurdní – proklamovaný profil absolventa snad všech akreditovaných studijních programů v sociologii zdůrazňuje uplatnitelnost studentů, a to především v komerční, resp. aplikační sféře. A naopak, žádná komerční agentura z oblasti sociologie či blízkých oblastí by neexistovala bez zázemí, které poskytují fakulty se svými studenty (pro studenty sociologie je praxe v takové agentuře v mnoha ohledech přínosná). Jistě, je vhodné a přínosné držet jasné hranice mezi těmito dvěma oblastmi, ale na druhou stranu jde přece o různé podoby sociologie. Nebo si snad autoři textu „Blízká setkání“ skutečně myslí, že komerční sociologie nemá se sociologií nic společného a že se mají udržovat nebo budovat příkré propasti mezi sociologiemi na fakultách a v agenturách?

Zde se však otevírá, podle mého názoru, daleko vážnější téma: není tzv. akademická sociologie pod stále silnějším tlakem ke „komercionalizaci“? Vždyť každé z akademických pracovišť je systémově tlačeno, aby se chovalo (a myslelo) komerčně, tedy aby si samo zajistilo dostatek finančních zdrojů. A o tyto zdroje soutěžíme, ať se jedná o zdroje, které jsou spojeny s počty studentů (snažíme se představit naše pracoviště tak, aby byla dostatečně atraktivní pro potenciální zájemce o studium), nebo o zdroje z projektů. V čem se liší „racionalita“ akademického sociologického pracoviště na univerzitě od „rationality“ komerční agentury zaměřené na výzkum trhu? Obávám se, že jsme všichni (byť každé pracoviště různě a v odlišné míře) pod tlakem trhu, a tedy pod tlakem komercionalizace. Koneckonců i H-index na WoS je ukazatel úspěšnosti a komerční ceny jednotlivých autorů a také IF na WoS je „cenou“ jednotlivých časopisů. A jestliže jsme v akademické sféře všichni tlačeni do co nejvyššího H-indexu a do co největšího počtu studií v časopisech s nejvyšším IF, není to komercionalizace našeho myšlení a jednání? Nepřízpůsobujeme se tlaku této „akademické komerce“? A je skutečně někdo tak naivní, aby si myslel, že redakce časopisů při výběru textů nezohledňují jejich potenciální citovanost (a tím i potenciální úroveň svého IF), tedy „komerčnost“ jednotlivých textů? Problémem není to, že se komerční agentury v sociologii chovají komerčně; problémem je ochota a míra akademické sociologie podřídit se komerčním mechanismům trhu (bez ohledu, zda tento

„trh“ organizuje stát v podobě MŠMT či RVVI nebo někdo jiný). A je vůbec jiná možnost, jsou-li základním kamenem fungování jakékoliv organizace peníze? Koneckonců, tyto peníze jsou určeny těm, kteří se snaží sociologii „dělat“, tedy jsou pro vyučující a badatele. A může si vedoucí jakéhokoliv sociologického pracoviště (akademického nebo komerčního) říci, že rezignuje na příjmovou stránku rozpočtu? Pak by musel okamžitě říci svým spolupracovníkům, že si mají hledat zaměstnání někde jinde. Kde je výraznější prostor pro základní hodnoty vědecké práce, jako je svoboda a kritičnost, když primárně musíte zajistit zdroje? Zde již neplatí, že „svoboda je poznaná nutnost“. Můžeme v takových podmínkách svobodně rozvíjet sociologii jako svobodné kritické myšlení?

V tomto kontextu se mi jeví kritika přítomnosti komerčních agentur na sociologické konferenci spíše jako pouhé symbolické, možná trochu laciné a plytké gesto. Jako by šlo skutečně o „blízká setkání třetího druhu“, tedy o setkání s nějakou mimozemskou civilizací. Jsme skutečně od sebe tak vzdáleni jako vesmírné civilizace a bez schopnosti komunikace? Žijeme na různých planetách? Pokud se mohlo zdát, že jsme skutečně každý z jiného světa, pak je to jen iluze. Moc peněz nás všechny umísťuje na jednu planetu a jen zbožní fetišismus v nás vytváří iluze, že je tomu jinak.

Myslím, že diskuse o stavu současné české sociologie výrazně absentuje a že chybí kritická reflexe české sociologie jako celku. I v této věci se pokouší ČSS dělat dílčí kroky, např. pozváním význačné osobnosti na valné shromáždění ČSS k přednesení příspěvku, který by představil osobní pohled na sociologii, včetně té české. Na letošní shromáždění jsme pozvali Miloše Havelku, který svým vystoupením přesně naplnil tato očekávání, dokladem čehož byla následná (byť kvůli nedostatku času krátká) diskuse. Jeho vystoupení otiskneme v *Sociologickém bulletinu*, kde bude také následovat diskuse. Podobným směrem se také ubírají části rozhovorů, které v *Sociologickém bulletinu* otiskujeme.

To, co text „Blízká setkání“ odhalil, je neefektivní komunikace výboru ČSS vůči členům i nečlenům ČSS. Za to autorce a autorům děkuji a rád bych přislíbil, že se budeme (jako výbor i konkrétní jedinci) snažit tento nedostatek napravit.

Dušan Lužný

Předseda České sociologické společnosti